

Proces adaptace rusky mluvících studentů v ČR

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Ing. Mgr. Jiří Čeněk

Zdeňka Hejzlarová

Brno 2015

Ráda bych poděkovala panu Ing. Mgr. Jiřímu Čeňkovi za cenné rady a pomoc s bakalářskou prací, Alise Vorobyevě a Mashe Zarivne za pomoc s rozesláním dotazníků a překladem odpovědí, přátelům a rodině za podporu.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: **Proces adaptace rusky mluvících studentů v ČR** vypracoval/a samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědom/a, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne 22. prosince 2015

Abstrakt

Hejzlarová, Zdeňka. Proces adaptace rusky mluvících studentů v České republice. Bakalářská práce. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2015.

Bakalářská práce se zabývá problematikou interkulturní adaptace rusky mluvících studentů v ČR, teoretická část vysvětluje termíny související s kulturou, podrobněji zkoumá problematiku kulturního šoku a definuje interkulturní adaptaci, dále předkládá základní data o studentech z Ruska, Ukrajiny a dalších zemí a rovněž zkoumá studie vytvořené nejen českými vědci, jež se zabývají rusky mluvící komunitou.

Praktická část představuje autorský výzkum týkající se rusky mluvících studentů v České republice a analyzuje výsledky. Pro tento účel byl nejprve proveden před-výzkum ve formě dotazníku, který zkoumal *Adaptaci studentů MENDELU* a následně byla použita česká verze dotazníku převzatého z anglického *Cross-Cultural Adaptability Inventory (CCAI)*. Následně byly, v případě zájmu, vytvořeny osobnostní profily respondentů.

Klíčová slova

kultura, akulturace, interkulturní adaptabilita, kulturní šok, rusky mluvící studenti

Abstract

Hejzlarová, Zdeňka. The process of adaptation of Russian speaking students in the Czech Republic. Bachelor thesis. Brno: Mendel University, 2015.

This bachelor thesis deals with the issue of cross-cultural adaptation of the Russian speaking students in the Czech Republic, the theoretical part explains the terms related to culture, describes the issues of cultural shock, defines a cross-cultural adaptation, then gives the basic data about students from Russia, Ukraine and others and also examines the studies, made by (not only) Czech scientists, which concern Russian speaking community.

The practical part presents an author's research of Russian speaking students in the Czech Republic and analyzes the results. Two questionnaires were used for this purpose, where the first research examines *Adaptation of the students of MENDELU* and the second one was the Czech version taken over from English *Cross-Cultural Adaptability Inventory (CCAI)*. Afterwards, there were made personal profiles of respondents, if they asked for it.

Keywords

culture, acculturation, cross-cultural adaptability, culture shock, Russian speaking students

Obsah

1	Úvod a cíl práce	9
2	Teoretická část	10
2.1	Kultura	10
2.2	Kulturní relativismus, etnocentrismus, enkulturace	11
2.3	Akulturační rámec (schéma).....	13
2.3.1	Akulturační rámec (schéma).....	16
2.4	Adaptace.....	18
2.4.1	Strategie adaptace imigrantů	18
2.4.2	Kulturní šok v rámci psychologie	19
2.5	Rusky mluvící komunita v České republice.....	20
2.5.1	Výzkumy adaptačního procesu rusky mluvících osob v ČR a v zahraničí	22
3	Praktická část.....	26
3.1	1. dotazník - <i>Adaptace studentů MENDELU</i> , jakožto před-výzkum	26
3.2	Vyhodnocené odpovědi.....	26
3.3	2. dotazník <i>Adaptace rusky mluvících studentů v ČR</i>	31
3.4	Vyhodnocené odpovědi.....	33
3.5	Shrnutí poznatků výzkumu a doporučení.....	37
4	Závěr	40
5	Seznam použité literatury a zdrojů	41
5.1	Monografie	41
5.2	Internetové zdroje.....	42
6	Seznam zkratk.....	44
7	Přílohy.....	45
7.1	Dotazník <i>Adaptace studentů MENDELU</i>	45

1 Úvod a cíl práce

Bakalářská práce zkoumá interkulturní odlišnosti, je zaměřena na definování základních termínů v souvislosti s kulturou (enkulturace, akulturace, kulturní relativismus, kulturní šok a další) a je zaostřena blíže na proces akulturace, adaptace a adaptability a na některé aspekty migrace rusky mluvících lidí do ČR.

Pro výzkumný účel byly vytvořeny dva dotazníky, přičemž jako respondenti byli vybráni studenti z Ruska, Ukrajiny, a dalších rusky mluvících zemí. Dotazníky zkoumají chování jedince, který bydlí v hostitelské zemi, jeho postoje a názory k lidem z odlišných kulturních prostředí a rovněž vyhodnocují interkulturní adaptabilitu rusky mluvících jedinců. Zkoumají také vzájemné interakce jednak mezi respondenty, a zároveň mezi nimi a občany hostitelské země.

Bakalářská práce nabízí tedy stručný přehled o studentech z rusky mluvících zemí u nás, zaměřena je na studenty českých vysokých škol. A zkoumá studie vytvořené často americkými vědci (např. z University of Chicago, ale i jiných), rovněž i českými vědci zabývajícími se ruskou komunitou v České republice, mezi něž patří např. Dušan Drbohlav.

2 Teoretická část

2.1 Kultura

Základním termínem interkulturní psychologie je kultura. Pojem kultura je předmětem zájmu několika vědních disciplín, například kulturní antropologie, etnologie, etnografie, sociologie, sociální psychologie a rovněž také interkulturní psychologie. Je poměrně náročné přesně definovat kulturu, protože kultura je složitý společenský jev a proces (Čeněk, Brešová, Smolík, 2013). V podstatě je možno rozlišit dvě skupiny pojetí kultury: širší a užší. Dle širšího pojetí zahrnuje pojem kultura všechno, co vytváří lidská civilizace, jsou to tedy jednak materiální výsledky (artefakty) lidské činnosti, jako například obydlí, nástroje, oděvy, plodiny, průmysl, dopravní a telekomunikační systémy, jednak také duchovní výtvořiny lidí, mezi něž patří umění, náboženství, morálka, zvyky, vzdělávací systémy, politika a právo. Dle užšího pojetí (uplatňující se v kulturní antropologii a interkulturní psychologii) je pojem kultura vztahován spíše k projevům chování lidí, to znamená, že kulturou určitého společenství se míní jeho zvyklosti, symboly, komunikační normy a jazykové rituály, sdílené hodnotové systémy, předávané zkušenosti, zachovávaná tabu (Průcha, 2010).

Velký sociologický slovník (sv. 1, 1996, s. 548 - 549) uvádí následovnou definici kultury: *„Kultura je souhrn prostředků a mechanismů specificky lidské adaptace k vnějšímu prostředí. Představuje program činnosti jednotlivců a skupin, který je fixovaný sociokulturními stereotypy a předávaný prostřednictvím kulturního dědictví. Kultura vystupuje v podobě výtvorů lidské práce, sociokulturních regulativů (norem, hodnot, kulturních vzorců), idejí (kognitivních systémů), institucí organizujících lidské chování.“*

Americký antropolog R. F. Murphy (1998, s. 32) předkládá tuto definici kultury: *„Kultura je celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím.“*

Kultura, jakkoli ji definujeme, bezpochyby představuje dle Petkovic (2012) autentický odraz určité lidské přirozenosti, je to největší produkt kreativity, schopností a zvyků, které člověk rozvinul a zvládnul. V tomto smyslu nelze o kultuře hovořit nezávisle na společnosti nebo mimo kontext diskuzí, které se odkazují na problémy společnosti, stejně tak jakékoli myšlenky týkající se sociální reality se nemohou vyhnout studiu kulturních jevů, procesů, směrů, modelů, účastníků či kulturní reality celkově. Tematicky

strukturované pokusy kriticky posuzovat kulturu, jako projev nejrozmanitějších druhů lidské materiální a duchovní tvořivosti, institucionalizovanou strukturu, jako způsob utváření struktury osobnosti a lidského života, nabízejí možnost, že kultura by měla být určována jako lidská specifická odlišnost, jako významný faktor soudržnosti společnosti a celkově sociálního rozvoje. Takže, každý pokus o vše-zahrnující shrnutí myšlenek týkajících se kultury, počínaje sofisty, kteří poprvé použili a se specificky polemickým záměrem utvořili tento koncept, až po moderní diskuze, v jejichž rámci je kultura vnímána jako důsledek globálních sociálních změn, vyžaduje formu intelektuální obezřetnosti. Měla by být přesně dodržována kvůli složitosti fenoménu kultury, a také kvůli mnoha různým chápáním a přístupům ke komplexní a bohaté kulturní realitě, a konečně i kvůli neschopnosti, i když za okolností velmi seriózního vědeckého úsilí, kompletně zahrnout všechny možné významy tohoto konceptu.

Definici kultury ve vztahu k chování lidí uvádí Berry (Berry et al., 2002): „*V interkulturní psychologii jsou kultury chápány jako produkty minulého chování lidí a jako usměrňovatelé budoucího chování lidí. Tudíž lidé jsou tvůrci kultury a zároveň jsou kulturou ovlivňováni. Jak lidé utvářejí kultury a jak kultury ovlivňují lidi, je předmětem zkoumání interkulturní psychologie.*”

Jak uvádí Petkovic (2012), významný rys kulturní reality je právě její variabilita. Dynamickou povahu kultury indikuje fakt, že různé kulturní elementy jsou velmi proměnlivé, nestabilní, náchylné ke změně a mohou expandovat v prostoru a čase a z jedné kultury na jinou. Různé kulturní procesy podmiňují změny v kulturní realitě, které mohou vést ke zmizení starých či objevení určitých nových kulturních forem a modelů. Vědomi si skutečnosti, že kultura je podstatný segment formování individuální a sociální identity, mnoho teoretiků zastává názor, že odlišnosti v kultuře, které zároveň ovlivňují jiné formy sociální rozmanitosti, významně ovlivňují formování moderní společnosti. Vzájemné vztahy a kontakty mezi kulturami, jejich proplétání a mísení, spolu s uskutečněním úspěšné spolupráce a poměrně často s vystavením se konfliktním situacím se dnes stávají více a více aktuální a důležitější než kdy dříve, z důvodu poznávání a vytváření kulturní a všeobecné sociální reality.

2.2 Kulturní relativismus, etnocentrismus, enkulturace

V souvislosti s pojmem kultura existuje mnoho teorií, jež mají základ v různých disciplínách. Podrobným výkladem antropologických teorií kultury, i z hlediska jejich

historického vývoje, se v České republice zabýval V. Soukup (2000) v samostatné monografii. V kulturní antropologii existují další dva pojmy, s důležitostí pro teorii a výzkum interkulturní psychologie - kulturní pluralita a kulturní vzorce. **Kulturní pluralita** je teoretický princip, který uznává, že jednotlivá společenství (národy, etnika, kmeny, rasy, náboženské skupiny) mají své specifické kultury, a ty je nutno pokládat za zcela rovnocenné. Z tohoto důvodu je třeba tolerovat způsob života cizích společenství a respektovat existenci odlišných hodnot a norem. A tudíž není oprávněné považovat kulturu určitého společenství za barbarskou či primitivní jen proto, že neodpovídá např. kultuře ekonomicky vyspělých evropských národů. Uznání tohoto principu bývá označováno také jako teorie kulturního relativismu, který je charakterizován Soukupem (2000, s. 204) takto: „**Kulturní relativismus** je teoreticko-metodologický přístup ke studiu kulturních jevů předpokládající, že jednotlivé kultury představují jedinečné a neopakovatelné sociokulturní systémy, které je možno popsat a pochopit pouze v kontextu jejich vlastních hodnot, norem a idejí.”

Jak uvádí Průcha (2010), opakem kulturního relativismu je **etnocentrismus**. Etnocentrismus je tendence jedince poznávat, hodnotit a interpretovat okolní svět jen z perspektivy kultury vlastního etnického společenství. V historii nalezneme příklady uplatňování etnocentrismu, již antičtí Římané považovali okolní etnika (zejména Kelty a Germány) za barbary a jejich kulturu za méněcennou ve srovnání s kulturou Říma. Etnocentrické postoje se projevují i v dnešní době, i v oblasti vzdělávání. Ve školních učebnicích velkých zemí (z hlediska počtu obyvatel) se etnocentrismus projevuje v tom, že učebnice jsou zaměřeny svým obsahem z velké části na vlastní zemi a jiné země hodnotí někdy degradujícím způsobem z hlediska své vlastní kultury.

V kontextu pojmu kultura se často objevuje další pojem, a to **kulturní vzorce**¹, které mají pro interkulturní psychologii také vysokou důležitost. Kulturní vzorce jsou naučená a závazná schémata pro jednání ve standardních situacích, navenek vystupující v podobě obyčejů, mravů, zákonů a tabu. Kulturní vzorce jsou předávány z generace na generaci, již od nejmladšího věku dětí, v procesu transmise kultury. Tento reprodukční charakter kulturních vzorců má pro teorii a aplikace interkulturní psychologie značný význam ve vztahu k vytváření a ovlivňování etnických postojů a stereotypů (Průcha, 2010). Za výstižnější proto považujeme sociologickou definici, dle Velkého sociologického slovníku

¹ anglicky patterns of culture; podle Soukupa, 2000, kulturní vzory

II (1996, s. 1420 - 1421): „Vzor kulturní je systém forem chování, hodnot a norem charakteristický pro danou společnost, který je obecně přejímán a napodobován, vstupuje do procesu socializace jedinců, reprodukuje se v kulturních výtvorech a stabilizuje se ve zvycích a obyčejích.“

Je třeba uvést ještě další významný termín, kterým je **enkulturace**. Jedná se o vědomou nebo nevědomou integraci jedince do kultury, jež jej obklopuje v sociálním útvaru, do kterého jedinec patří. Jak uvádí Palán (2015), „je též jednou z dimenzí výchovy, vzdělávání a učení v jejich kulturoformní, kulturotvorné části. V této souvislosti můžeme o kultuře hovořit jako o negenetickém způsobu dědičnosti. Představuje přenos objektivovaných kulturních výtvorů na jedince, internalizaci kultury, vpravování jedince do kulturního systému, včetně procesu, kterým toto vpravování probíhá (socializace). Přírozeným předpokladem je nehotovost člověka, vycházejícího z rukou přírody. Proto například A. Gehlen definuje člověka jako bytost nehotovou, nedostatkovou.“

2.3 Akulturace

Pravděpodobně nejrozšířenější definice akulturace byla poprvé uvedena v roce 1935 Robertem Redfieldem, Ralphem Lintonem a Melvillem J. Herskovitsem takto: „akulturace zahrnuje jevy, které jsou výsledkem přímého a nepřerušeno styku mezi skupinami jedinců z různých kultur z čehož následně vyplývají změny v původních kulturních typech jedné nebo obou skupin.“ Jak vyplývá z této definice, je třeba akulturaci odlišovat od **kulturní změny**, pod níž je zahrnována jako jedna z jejích forem, a také od **asimilace**, která je někdy považována za jeden z aspektů akulturace. Dále je třeba ji rozlišit od difúze, k níž dochází ve všech případech akulturace a která představuje také jen jedno z pojetí procesu akulturace. Současné výzkumy jsou však typické snahou studovat akulturaci jako bilaterální proces, tj. proces, kdy dochází k modifikaci, transformaci či změně obou kultur, které jsou spolu ve vzájemném kontaktu (Herskovits, 2012).

Příkladem akulturace tedy může být přizpůsobování ruské, potažmo rusky-mluvící kultury kultuře české, pokud tedy zkoumáme to, jak se rusky mluvící studenti adaptují na českou kulturu. Ale spíše je pravděpodobné, že ačkoli respektují českou kulturu, tak si zároveň zachovávají svoji národní identitu. Zatímco Čech, který je více přizpůsobivý a méně hrdý na svůj původ (vycházejme z toho, že Česká republika je národem malým a

méně ambiciózním v porovnání např. s Rusy), se mnohem výrazněji adaptuje, při delším pobytu, v Rusku, v tom smyslu, že si daleko rychleji osvojí kulturní vzorce dané kultury. Toto je samozřejmě podmíněno znalostí jazyka hostitelské země.

Akultura představuje dle pojetí Herskovitse (2012) proces sociálních a kulturních změn, které vznikají v důsledku interakce různých kultur. Proces akultura je výsledkem trvalého a dlouhodobého kontaktu s odlišnou kulturou. Jedná se o vzájemné přejímání a splývání prvků rozdílných kultur jednotlivci (proces sociálního učení), skupinami, popřípadě celými sociálními vrstvami (např. elitami). Z hlediska jedince mluvíme o akulturaci jako o integraci jedince do kulturního společenství, popřípadě přizpůsobení se novému kulturnímu prostředí.

U skupin obyvatelstva mluvíme o akulturaci jakožto o jevech, které jsou výsledkem styku mezi skupinami jedinců z různých kultur, výsledkem kterého je změna v původní kultuře nebo změna obou kultur.

Mezi přejímané prvky z různých kultur v rámci procesu akultura patří ideje, pojmy, hodnotové představy, instituce, formy vlády, techniky, výrobky, jídlo a odívání. Akultura je v tomto směru spojena hlavně s difúzí kulturních prvků, kulturních komplexů a migrací etnických skupin. Přizpůsobení jedince cizí kultuře může být částečné nebo úplné. Vliv odlišné kultury může dokonce v některých případech posílit tendence ke zdůrazňování vlastní odlišnosti. Již v roce 1880 byla akultura označena Powellem jako výpůjčka z jiné kultury (Herskovits, 2012).

Ačkoli výše zmíněné definice odlišují asimilaci jako fázi akultura, někdy jsou tyto termíny užívány jako synonyma. Vskutku, v americké sociologické literatuře je na akulturaci nahlíženo jako na fázi asimilace (Gordon, 1964; in Berry, 2011). V poslední době, následující narůstající globální migraci, se rovněž objevuje rozšiřování nových termínů, jako například bikulturalismus, multikulturalismus, integrace a globalizace, a tyto termíny jsou buď používány jako alternativní koncepty, nebo jsou zaměňovány s akulturací. Přestože nebyly učiněny pokusy, které by vyjasnily odlišnosti mezi všemi těmito termíny, je třeba zdůraznit, že z těchto dvou nejrozšířenějších termínů v této oblasti - asimilace a akultura - preferujeme termín akultura (Berry, 2011).

Jedním z důvodů preference termínu akulturace nad asimilací je, že uznává reciprocitu vlivu, který mají kulturní skupiny jedna na druhou během vzájemného kontaktu. Druhý důvod je, že akulturace s sebou nese rozmanitost procesů a výsledků. Skupiny a jedinci v rámci skupin si přivlastňují různé způsoby, jak se vypořádat s akulturační zkušeností, tyto odlišné způsoby mohou vyústit v různé výsledky. Protože situační faktory mohou pozměnit zkušenost a směr akulturace, lidé také mají různé výsledky v odpovědi na jejich měnící se zkušenosti. Třetí důvod pro naši preferenci pojmu akulturace je, že na rozdíl od asimilace, akulturace vnímá změnu jako dvousměrnou a dvourozměrnou. Perspektiva podporovaná teoretiky asimilace předpokládá, že jedinci ztrácí svou původní kulturu a identitu spolu s tím, jak získávají nové, které jsou srovnatelné s druhou kulturou. Předpoklad je, že čím více si jedinci osvojují novou kulturu, tím méně si udržují původní kulturu (LaFromboise, Coleman & Gerton, 1993). Následný předpoklad je, že dvě kultury v kontaktu jsou vzájemně neslučitelné a že je psychologicky problematické zachovat si obě kultury (Johnston, 1976; Sung, 1985; in Berry, 2011).

Dvousměrná a dvourozměrná perspektiva navrhuje toto: lidé se nutně nemusejí přesouvat pouze směrem k získávání dominantní kultury a je tedy možné, že se s ní lidé nezávisle identifikují či si osvojí novou kulturu bez nutnosti ztráty své původní kultury (Berry, 1980). Změna se může konat v rámci dvou nezávislých dimenzí, kdy jedna dimenze je zachování či ztráta původní kultury, druhá znamená být součástí, nebo osvojení si aspektů nové kultury. Následně je tedy možný stav, kdy jedinec má více či méně z obou zmíněných kultur. Konečný výsledek je jedním z relativních stupňů účasti na kontaktu dvou nebo více kultur (Berry, 2011).

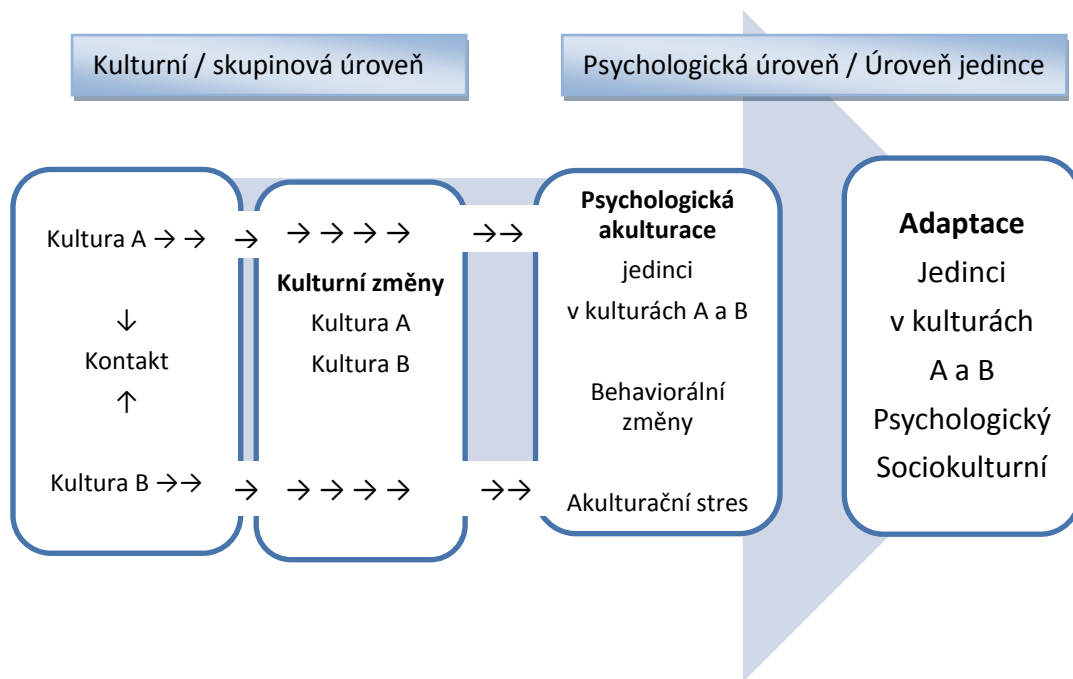
Zatímco akulturace jako koncept byla původně předkládána antropology jako fenomén úrovně skupiny (Redfield et al., 1936), rané diskuze ohledně konceptu ho také zaznamenávaly jako fenomén úrovně jedince (Devereus & Lemb, 1943; in Berry 2011). Největší psychologický zájem o jedince přispěl až k formálnímu užití termínu psychologická akulturace, poprvé použito Gravesem v roce 1967, jež tak učinil rozlišení mezi změnami na úrovni jedince vyplývajícími z akulturace a těmi uskutečňujícími se na úrovni skupin. Z hlediska naší pracovní pozice, která je, že individuální lidské chování vzájemně působí spolu s ekologickými a kulturními kontexty, v rámci kterých se objevuje, existuje potřeba rozlišovat individuální a skupinovou úroveň (Berry 1990). Ne

každá skupina jedinců participuje ve skupině nebo se mění stejným způsobem jako ostatní členové skupiny během akulturace. Existují obrovské individuální rozdíly v psychologické akulturaci, a to i mezi jedinci, kteří mají stejný kulturní původ a kteří žijí ve stejné akulturační oblasti (Nauck, 2008). Poměrně často takzvané etnické menšinové skupiny jsou buďto imigranti, uprchlíci nebo domorodé skupiny, a tudíž preferujeme právě toto označení.

Ukázat, že různé akulturační skupiny a jedinci mohou mít odlišné akulturační zkušenosti, Berry a kol. (1987) měřil úroveň stresu mezi imigranty, uprchlíky, žadateli o azyl, domorodou populací a etnickými skupinami v Kanadě. Výzkumný vzorek tvořil více než 1 000 jedinců. Studie zjistila významné odlišnosti v úrovni stresu ve zkoumaných skupinách (měřeno s pomocí škály převzaté z Cornell Medical Index, 2011, zkoumající úzkost a psychosomatické symptomy). Tyto odlišnosti v úrovni stresu mohou souviset se statusem akulturační skupiny: dobrovolnost - nedobrovolnost, migrant - stálý obyvatel a dočasný - trvalý status (Berry, 2011).

2.3.1 Akulturační rámec (schéma)

Rámec, který nastiňuje a propojuje kulturní a psychologickou akulturaci a rozeznává dvě (nebo více) skupin v kontaktu, je zobrazen na obrázku č. 1 níže. Tento rámec slouží jako mapa tohoto fenoménu, který musí být chápán a měřen během akulturačního výzkumu (Berry, 2003). Na kulturní úrovni (vlevo) je třeba porozumět klíčovému rysům dvou originálních skupin (A a B) předcházejícím jejich vzájemnému kontaktu, povaze jejich kontaktního vztahu a výsledkům kulturních změn obou skupin, které se vyvíjejí, aby formovaly etno-kulturní skupiny během procesu akulturace. To vyžaduje rozsáhlou etnografickou práci na úrovni skupin. Změny mohou být méně významné nebo zásadní, v rozsahu od lehce dosažitelných po to, že mohou být zdrojem velkého kulturního narušení (Berry, 2011).

Obrázek 1 Rámec pro studium akulturace (Akulturační schéma), vlastní návrh podle Berry, 2011, s. 312

Na individuální úrovni (vpravo) je třeba uvažovat psychologické změny, kterými jedinci ve všech skupinách procházejí, a jejich eventuální adaptaci na nové situace. To vyžaduje odběr vzorku a zkoumání jedinců, kteří jsou nestále zapojeni v procesu akulturace. Tyto změny mohou být souborem spíše lehce dosažitelných behaviorálních změn (např. ve způsobu mluvy, oblékání, stravování a změnách v kulturní identitě každého jedince), nebo mohou být problematictější, s výskytem akulturačního „stresu“ (např. nejistota, úzkost, deprese, či dokonce psychopatologie; Al-Issa a Tousignant, 1997). **Adaptace** může být především vnitřní či psychologická (např. pocity duševní pohody a sebeúcty), nebo socio-kulturní spojující jedince s ostatními v nové společnosti (např. schopnost provozovat aktivity každodenního života). Obecný přehled o tomto procesu a jeho specifických rysech lze nalézt v literatuře autorů Berryho 2011, Sama a Berryho, 2010 a Wardové, 2001.

V podstatě je klíčovým cílem akulturačního výzkumu porozumět spojitostem mezi kulturním a psychologickým souborem informací, a také vztahům mezi těmito soubory. Naše pozice je, že pokud kulturní a psychologické koncepty nejsou rozlišované a hodnocené nezávisle, tak je velmi složité udělat si jasný obrázek o procesech a důsledcích akulturačního procesu.

V podstatě, každá kultura může ovlivňovat jinou stejnoměrně, ale prakticky má spíše jedna tendenci dominovat nad druhou, což vede k rozlišení mezi dominantní a

nedominantní kulturou. Pro kompletní obrázek by měl být studován vzájemný vliv (Berry, 2011). Nicméně, v této práci se zaměříme na kulturu, která přijímá větší vliv (např. ne-dominantní).

2.4 Adaptace

2.4.1 Strategie adaptace imigrantů

Existují různé typy toho, jak se jedinci přizpůsobují. Berry již v roce 1974 navrhnul model akulturačních strategií založený na předpokladu, že způsob kterým se jedinci přizpůsobují záleží na tom, jak se vypořádávají s dvěma věcmi současně. První z těchto věcí je rozsah kulturního dědictví, kterému přizpůsobující se jedinci přisuzují důležitost. Zda je pro ně důležité, či ne (např. zachování kultury). Za druhé, vše je spojeno s tím, že jedinci pokládají za důležitý nebo nedůležitý samotný kontakt s druhými kulturními skupinami a začleňování se do nové společnosti (např. kontakt a participace) (Berry, 2011).

Co se týče problematiky imigrantů, i v České republice narůstá problém jejich adaptace. Avšak jedná se spíše o problém související s podporou vládního projektu na získávání kvalifikovaných pracovníků, jak uvádí Průcha (2010). V našem případě se tedy může jednat o rodiče studentů, kteří sem přijíždějí za prací. Pokud se přestěhují s celou rodinou, adaptují se zde a jejich děti chodí na české školy, tudíž je možno, že i na ty vysoké.

Průcha (2010, s. 98) uvádí tyto 4 kategorie strategií adaptace imigrantů:

Integrace: „*takový způsob adaptace, kdy imigranti uznávají, že poznání a přijetí kultury hostitelské země je pro ně důležité, avšak současně si chtějí udržet i svou vlastní kulturu. Integrovaní imigranti mají pak dvojí kulturní identitu, tj. jednak svou původní a jednak nově získanou.*”

Asimilace: „*je způsob adaptace, při němž imigranti usilují o co největší splynutí s obyvatelstvem hostitelské země, kdežto svou původní kulturu považují za málo důležitou pro život v novém prostředí. Tato strategie předpokládá časté kontakty imigrantů s příslušníky hostitelské země, poznávání a osvojování jejich jazyka, hodnot, norem, zvyklostí.*”

Separace „vlastně není adaptace: V tomto případě imigranti nepovažují kontakt s kulturou a příslušníky dominantní kultury za důležitý a setrvávají v určité izolaci od ní, pouze se svou původní kulturou.“

Marginalizace „je strategie těch imigrantů, kteří necítí potřebu kontaktu s dominantní kulturou, ale neuchovávají si ani svou původní kulturu. Jejich identita není kulturně opřena ani o kulturu vlastních rodičů, ani o kulturu hostitelské země. Identifikují se jen se subkulturou své vlastní skupiny.“

Tyto typy adaptace se uplatňují jednak v interkulturním empirickém výzkumu, ale často jsou také uplatňovány v soužití etnických minorit s majoritní společností (Průcha, 2010). Zde je třeba poznamenat, že studenti vysokých škol zde studují samozřejmě legálně, tudíž, ač by se mohlo zdát, že na ně strategie určené imigrantům nesedí, tak opak může být pravdou. Jedná se o strategie adaptace, které platí jak u imigrantů, tak u všech osob a skupin osob, které pobývají legálně nějakou dobu v cizině.

2.4.2 Kulturní šok v rámci psychologie

Je možno, v návaznosti na akulturaci a adaptaci, hovořit ještě o dalším fenoménu, konkrétně o přechodu z kultury do kultury, což je v podstatě cyklus s fázemi: příprava na přechodný pobyt a samotný pobyt, kdy se člověk stává „repatriantem“ (Sussmann, 2002; in Výrost & Slaměník, 2008). Ve fázi pobytu dochází k adjustaci, kdy návštěvník zjišťuje, v čem a jak moc se hostitelská země liší od jeho kultury. Toto zjištění může vést ke „kulturnímu šoku“. Tento termín poprvé použil antropolog K. Oberg. Kulturní šok znamená, že lidé reagují na cizí nebo-li neznámé místo emocionální nepohodou, mentálním vyčerpáním a fyziologickým stresem. Podle Wardové (Ward, Bochner & Furnham, 2001) je stresová reakce doprovázená psychologickými symptomy, což mohou být například hněv, smutek, úzkost, deprese, a rovněž sociálně-kulturními (nevhodné smýšlení a chování).

Kulturní šok vyplývá ze ztráty bezpečí, které člověku poskytuje prostředí a lidé, kteří sdílí stejné přesvědčení, hodnoty, vzorce chování, čili stejnou kulturu jako on. Záleží však velmi na tom, jak moc se liší hostitelská kultura od původní. Čím vzdálenější je hostitelská kultura, tím větší kulturní šok může způsobit, a to zejména ve stěžejních hodnotách (Výrost & Slaměník, 2008). Poněkud jiné fáze a definici kulturního šoku uvádí Smolík (2013), který jej definuje jako stav úzkosti a pocitů překvapení, dezorientace,

nejistoty, zmatku, s nimiž se lidé musí vyrovnávat, když se ocitnou v odlišné a neznámé kultuře. Vzniká z potíží při přizpůsobování se nové kultuře, způsobuje problémy v rozeznávání toho, co je vhodné a co není. To je často spojeno s nelibostí až odporem, z morálního nebo estetického hlediska, k některým aspektům nové nebo odlišné kultury.

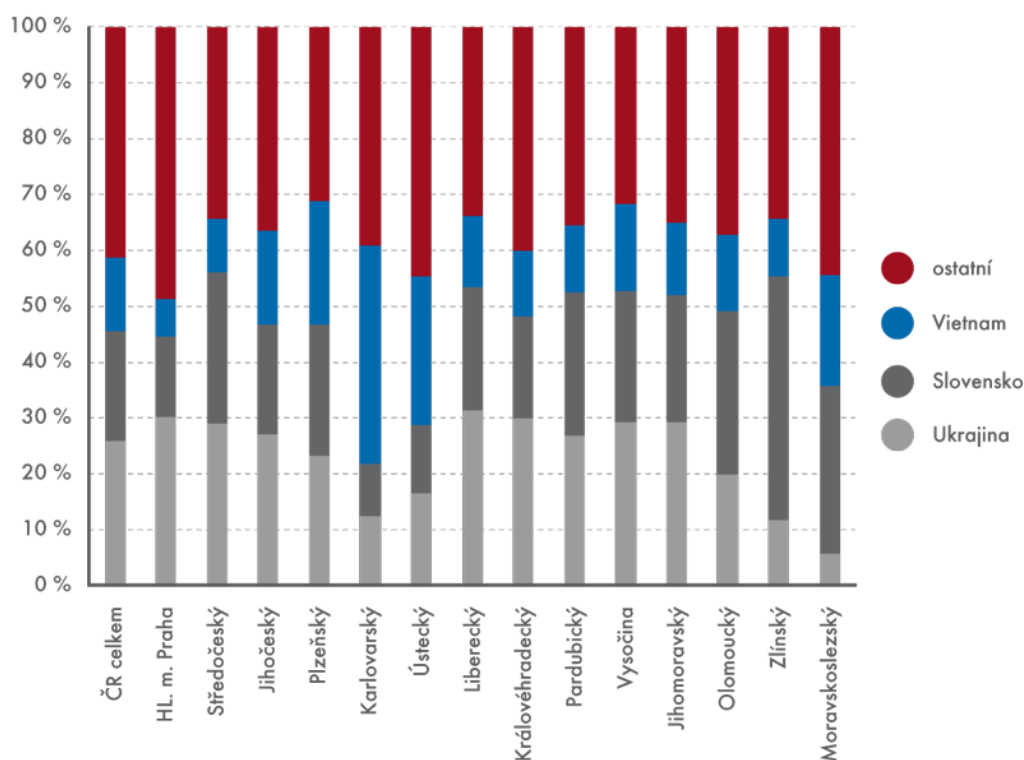
Fáze kulturního šoku jsou, dle Smolíka (2013): nadšení (honeymoon phase), frustrace (nepřátelství) - nedovedeme se zorientovat v hodnotách a normách, obrat (adjustment phase) - snaha rozklíčovat jednotlivé hodnoty a normy, přizpůsobení (adaptation phase) a návrat (obrácený kulturní šok). V rámci kontaktu napříč státy a kulturního šoku se jedná o: příchod cizince do nové kultury, kde zažívá kulturní šok, přičemž situaci cizince můžeme přirovnat k dítěti, které se učí porozumět i těm nejjednodušším věcem.

2.5 Rusky mluvící komunita v České republice

Jak uvádějí Pipková & Salačová (2009), na území ČR existuje 12 státem uznávaných národnostních menšin (Slováci, Rusíni, Ukrajinci, Rusové, Poláci, Němci, Maďaři, Bulhaři, Srbové, Řekové, Chorvati a Romové). Kladné saldo přírůstku je především u Rusů, Ukrajinců a Poláků. Počet zástupců ruské národnostní menšiny není přesně znám, dle výsledků SLDB z roku 2001 žilo na našem území 12 369 osob ruské národnosti. Je samozřejmě pravděpodobné, že skutečný počet je až trojnásobný, jelikož ne každý se k ruské národnosti hlásí. Dále je nutno rozlišit zástupce národnostní menšiny a cizince. Zatímco zástupci národnostní menšiny mají české státní občanství, cizinci nikoli (mají jen dočasný či trvalý pobyt). Je tedy zřejmé, že počet Rusů na území ČR a počet zástupců ruské národnostní menšiny se výrazně liší. Zástupce ruské menšiny v ČR lze charakterizovat jako člověka, který jednak obohacuje českou kulturu ruskou kulturou a rovněž se nechává ovlivnit českou kulturou, platí zde vzájemný vztah.

Dle Chytila (2014), Česká republika zaznamenala velkou migrační vlnu v letech 2005 - 2008, pak nastala stagnace. ČR patří s podílem 4,1 % cizinců na obyvatelstvu k zemím s vyšší imigrací, v rámci postkomunistických zemí, avšak v rámci EU jde již o podprůměr. Především se změnila struktura státních občanství a typů pobytů, pokud se bavíme o cizincích v ČR. Občanům mimo EU (v našem případě např. Ukrajincům) byl z části omezen přístup k pracovním povolením, tudíž příliv ekonomických migrantů (potažmo i jejich dětí - pro nás důležitých rusky mluvících studentů) z těchto zemí téměř ustal. Ale zato tzv. euroobčanů na našem území stále přibývá. Údaje dat pocházejí z 31. 12. 2012 - údaje o cizincích v ČR a údaje týkající se mezinárodních dat jsou z 1. 1. 2012. Téměř tři

pětiny cizinců tehdy tvořili občané tří států: Ukrajiny (26 % ze všech cizinců v ČR), Slovenska (20 %) a Vietnamu (13 %), viz obrázek č. 2. Výsadní postavení však mezi cílovými zeměmi zaujímá Česká republika pro Slováky, jichž do žádné jiné země EU tolik nemíří. Ukrajinců žije více v Německu a Itálii, Vietnamců žije více v Německu. V těchto zemích dosahují jiné cizinecké populace řádů milionů, kdy Ukrajinci a Vietnamci zde nepatří k nejpočetnějším imigrantským skupinám, oproti ČR, ačkoli se jejich počty, ne dramaticky, ve srovnání s rokem 2008 snížily. Určitou výjimku v poklesu imigrantů z třetích zemí představují státní příslušníci Ruské federace. Jejich počty každoročně vzrůstaly o pouhých několik procentních bodů. Ve srovnání s rokem 2008 počty vzrostly o 17,8 %.

Obrázek 2 Počet nejčastějších občanství cizinců v krajích ČR v roce 2012, zdroj: ČSÚ

V rámci krajů ČR je nutno uvést, že Praha zaujímá specifické postavení, v roce 2012 zde žilo 37 % cizinců. Rusové patřili v hlavním městě mezi tři nejčastější země původu stejně jako v Karlovarském kraji. V Ústeckém kraji žilo nejvíce Němců, avšak druhý největší počet tvořili Ukrajinci (Chytil, 2014). Nebudeme zmiňovat všechny kraje, jen ty nejvýznamnější z hlediska počtu rusky mluvících lidí. Chytil (2014) dále uvádí, že 44 % Ukrajinců pobývajících v ČR žilo v kraji HL. m. Praha, 15 % ve Středočeském kraji a 10 %

v Jihomoravském kraji. V ostatních moravských krajích jich bylo pouze 4 % z celkového počtu Ukrajinců v ČR, jak lze vidět na tabulce č. 1.

Kraj	Celkem	Ukrajina	Slovensko	Vietnam	Ostatní
ČR celkem	435 946	112 549	85 807	57 300	180 290
Hl. m. Praha	162 715	49 190	23 420	10 877	79 228
Středočeský	56 810	16 512	15 338	5 435	19 525
Jihočeský	14 838	4 026	2 898	2 496	5 418
Plzeňský	23 866	5 546	5 590	5 307	7 423
Karlovarský	18 388	2 280	1 709	7 223	7 176
Ústecký	30 461	5 018	3 751	8 102	13 590
Liberecký	16 604	5 201	3 671	2 111	5 621
Královéhradecký	13 269	3 978	2 417	1 568	5 306
Pardubický	11 115	2 971	2 869	1 339	3 936
Vysočina	7 752	2 263	1 820	1 220	2 449
Jihomoravský	36 690	10 732	8 387	4 714	12 857
Olomoucký	9 807	1 943	2 881	1 325	3 658
Zlínský	7 968	937	3 479	825	2 727
Moravskoslezský	23 117	1 352	6 919	4 573	10 273
Nezjištěno	2 546	600	658	185	1 103

Tabulka 1 Tři nejvíce zastoupená občanství cizinců podle krajů v roce 2012, zdroj: ČSÚ

2.5.1 Výzkumy adaptačního procesu rusky mluvících osob v ČR a v zahraničí

V této kapitole jsou uvedeny nejprve informace výsledků výzkumu Dušana Drbohlava a kol. (1999), který se dlouhodobě zabývá zkoumáním Rusů v České republice. Rusové představují pravděpodobně spíše specifický typ imigrační komunity. Výzkum proběhl v říjnu až listopadu 1999 v Praze a v Karlových Varech. Výzkumné šetření bylo provedeno formou dotazníků, kdy v Praze jich bylo umístěno 55 a v Karlových Varech 45. Návratnost dotazníků byla přijatelná, vzhledem k určité uzavřenosti ruské komunity, konkrétně z 55 pražských dotazníků bylo vyplněno 43, v Karlových Varech bylo získáno 27. Dotazník byl v ruštině, obsahoval 50 uzavřených a 6 otevřených otázek.

Rusů žilo v České republice k 30. 12. 2000 celkem 12 964, tito obyvatelé měli oficiálně registrovaný pobyt. Konkrétněji lze mluvit o 9 158 Rusech, kteří měli vízum k pobytu nad 90 dní, 3 806, jež měli povolený trvalý pobyt, další pro nás kvantitativně nepodstatné kategorie jsou ti, kteří měli povolení k zaměstnání a vlastníci živnostenského oprávnění (Horáková, 2001; in Drbohlav a kol. 1999, s. 1). Z výzkumu vyplynulo, že se často jednalo o lidi bohaté a vzdělané (Janíčko, 2010), což je zřejmé

především pokud si uvědomíme, že v Karlových Varech Rusové vlastní hotely, podnikají, často se zde objevuje ruská mafie, jak uvedly Pipková & Salačová (2009), to vše tedy indikuje, že se jedná o vyšší vrstvy obyvatelstva.

V letech 2011 - 2012 studovalo na českých univerzitách celkem 38 942 zahraničních studentů. Podle ČSÚ studovali cizinci především v bakalářských a magisterských studijních programech. Nejvyhledávanějšími městy pro tyto studenty jsou i nadále Praha, Brno, Ostrava a Olomouc. Nejvyhledávanější univerzity jsou Univerzita Karlova, Masarykova univerzita, VŠE v Praze, ČVUT v Praze, UPOL v Olomouci či VUT v Brně, jak uvádí Janečková (2014). Z toho vyplývá, že co se týče mladší generace Rusů, tak nejvíce jich studuje v Praze, v Brně a ve výše zmíněných městech. Z některých těchto univerzit se podařilo získat odpovědi v dotaznících této bakalářské práce.

Dále se zaměříme na studii, jejíž autoři Edison J. Trickett a Dina Birman zkoumali v roce 2005 v Chicagu adaptaci dospívajících dětí uprchlíků z bývalého Sovětského svazu. Ačkoli my se v této práci zaměřujeme především na studenty českých vysokých škol, obecné poznatky, předpoklady a závěry týkající se studentů středních škol lze vztáhnout i na rusky mluvící studenty v České republice. Americká kultura je samozřejmě jiná a adaptace do této kultury má svá specifika, ale stále se jedná o přizpůsobení se menšiny dominantní většině (minority majoritě). A stejně tak lze porovnat adaptaci např. Rusů v Americe s adaptací např. Rusů a dalších národností v Čechách.

Škola reprezentuje hlavní prostředí, kde se děti uprchlíků poprvé setkávají s „majoritní...kulturou“ (Boyd & Shouse, 1997, Sarason, 1972; in Trickett & Birman, 2005, s. 27). Škola slouží jako širší kontext samotné akulturaci, a to nejen akademickému rozvoji, a (pro mnohé) k osvojování si jazyka, ale je důležitá i pro rozvoj kulturního učení skrze tyto zkušenosti: např. vztahy s vrstevníky, očekávání toho, jaká bude třída, nabídky kurzů, mimoškolní aktivity a školní normy týkající se zapojení rodičů. Škola dále představuje místo kulturního konfliktu a akulturačního stresu, kdy je předpokládáno, že je spojena s maladaptivním chováním (Trickett & Birman, 2005). *(Mal-adaptivní chování odkazuje k takovým typům chování, které zpomalují schopnost jedince přizpůsobit se určitým situacím. Tento typ chování je často využíván za účelem snížení něčí úzkosti, ale jeho výsledek je dysfunkční a neproduktivní. Například, vyhýbání se situacím, protože máte nereálný strach, může vlastně vyústit ke snížení vaší úzkosti, ale je to neúčinné chování, v souvislosti se zmírněním*

aktuálního problému v delším časovém období. - pozn. aut. BP; dle Ankrom, Panic Disorder Expert, 2014)

Většina literatury týkající se přistěhovalecké a uprchlické školní adaptace nezahrnuje dle Trickett & Birman (2005) měření akulturace per se. Nicméně, to co uvádí je, že jazyk, chování a identita jsou zlomovými a odlišujícími se oblastmi akulturace ve školním životě těchto adolescentů. S ohledem na jazykové schopnosti, například Bhattacharya, ve výzkumu z roku 2000, našel nízkou zdatnost v angličtině, jakožto klíčovým faktorem nevelkého úspěchu a školního selhání dětí, jejichž rodiny se dobrovolně přistěhovaly do Spojených států z jihoasijských zemí - Indie, Pákistán či Bangladéš. Z výše zmíněného jasně vyplývá, že školní adaptace může být poháněna jazykovou zběhlostí.

Z vlastní zkušenosti víme, že Rusové jsou obvykle v češtině velice zblhlí, já osobně jsem se setkala s několika Rusy studujícími na Mendelově univerzitě v Brně, kteří všichni mluvili plyně česky bez větších potíží, akorát s přízvukem, který nelze zcela eliminovat. Čeština je, oproti angličtině, slovanským jazykem, který je Rusům bližší a je pro ně tedy jednodušší se jej naučit a zvládat v něm psát seminární a bakalářské práce. To je také jedním z důvodů, proč si vybrali Českou republiku jako místo ke studijnímu pobytu a místo k životu. Neplatí to samozřejmě u všech jedinců, někteří jsou méně ambiciózní, uzavřenější a méně ochotní se naučit česky a také komunikovat s Čechy, ale lze s jistotou říci, že se zde Rusové, Ukrajinci, Bělorusové a další studenti adaptují velice úspěšně.

Dalším zajímavým počinem v naší oblasti je určitě výzkumná sonda Michala Janíčka (2010), který opět navázal na předchozí výzkum Dušana Drbohlava z roku 1999. Na rozdíl od výzkumu Drbohlava však Janíčko nezkoumal Rusy v Karlových Varech, ale zaměřil se pouze na populaci z Prahy a okolí.

Celkově vzato se výzkumná sonda zabývala hlavně situací, přístupy a chováním členů pražské komunity ruských migrantů. Na počátku byl shrnut současný socio-ekonomický vývoj v Rusku, dále byly uvedeny již existující výsledky týkající se ruské minority v České republice a rovněž i postoje Čechů vůči Rusům. Hlavní hypotézy, které vyplynuly z průzkumu byly - narůstající důležitost pozitivní motivace k migraci, zaniknutí geografických a sociálních základů, ze kterých migranti pocházejí, kontinuita izolace samotné komunity kombinovaná se silnými vazbami k zemi původu a vzestup ruské etnické ekonomie v Praze.

Vybrané zajímavé spolky - Artek

Existují různá občanská sdružení, která se snaží pomoci rusky mluvícím studentům v integraci do společnosti. Například spolek Artek, jež sídlí v Praze, byl zaregistrován 25.01.2001, první schůze proběhla 22.02.2001. Tento spolek spojuje nejen rusky mluvící studenty, ale také lidi různého věku a různých národností. Zároveň podává informace o studiu v Česku, nabízí konzultace a pomáhá při studiu. Také pořádá diskotéky či hudební večery (artek.cz, 2015).

3 Praktická část

Cílem praktické části práce bylo zjistit, jak se rusky mluvící studenty adaptují na českých vysokých školách. Pro tento účel byl nejprve proveden před-výzkum ve formě dotazníku s názvem *Adaptace studentů MENDELU*, který měl za cíl zjistit základní informace o rusky mluvících studentech na naší univerzitě, kteří tvořili základní soubor.

Následně probíhal sběr pomocí dotazníku *Adaptace rusky mluvících studentů v ČR*, který byl převzat z anglického dotazníku *CCAI*, kdy byla využita jeho česká verze. Následně byly respondentům v případě zájmu vytvořeny jejich osobnostní profily. Respondenti byli osloveni prostřednictvím e-mailu, a rovněž také sociální sítě (Facebook), přičemž druhý zmíněný dotazník byl vytvořen s využitím formy Google Docs.

Jedná se tedy o kombinaci kvantitativního a kvalitativního výzkumu, zřídka se reprezentativností jeho výsledků, vzhledem k rozsahu této práce.

3.1 1. dotazník - *Adaptace studentů MENDELU*, jakožto před-výzkum

Byla zvolena forma internetového dotazníku vytvořeného pomocí serveru survio.com. Dotazník byl v ruském jazyce. Výběr probíhal náhodně, s pomocí dvou přátel z Ruska a Ukrajiny, jejichž dalším známým byly rozesílány odkazy na dotazník. Respondenti byli osloveni e-mailem a prostřednictvím sociální sítě. Návratnost dotazníků v tomto případě nelze příliš určit, jelikož se jedná především o odkazy rozesílané právě pomocí sociální sítě, kdy přesně nevíme, kolika lidem byl dotazník poslán. Nicméně lze konstatovat, že rychlost odpovědí byla přijatelná. Dotazník obsahoval celkem 15 otázek, jednalo se o kombinaci otevřených a uzavřených otázek. Celkem odpovědělo 19 osob. Sběr odpovědí začal v červnu 2015 a byl ukončen 8. prosince 2015.

Výsledky nabízejí základní přehled o tom, odkud rusky mluvící studenti pocházejí, jak dlouho zde žijí a studují, jak zvládají komunikovat v českém jazyce, jaké mají problémy s dorozumíváním se s Čechy, zda zde mají nějaké české přátele, jak vnímají Českou republiku, zda je pro ně čeština obtížným jazykem, čili celkově, jak se adaptují na školní prostředí.

3.2 Vyhodnocené odpovědi

Na dotazník odpovědělo celkem 78, 9 % žen a 21, 1 % mužů. Věk respondentů se různil, pohyboval se v rozmezí od 19 do 26 let, jak ukazuje tabulka č. 2 níže. Respondenti

studují na fakultách Mendelovy univerzity, nejvíce na Provozně - ekonomické fakultě a na Fakultě regionálního rozvoje a mezinárodních studií, jak ukazuje tabulka č. 3. Bohužel se stala chyba, kdy byl dotazník poslán i respondentovi, který nestuduje, tudíž to značí položka „jiné“.

Věk	Četnosti
19	1
20	3
21	6
22	5
23	2
24	1
26	1

Tabulka 2 Věk respondentů

Fakulta MENDELU	Četnosti
PEF	14
FRRMS	4
jiné	1

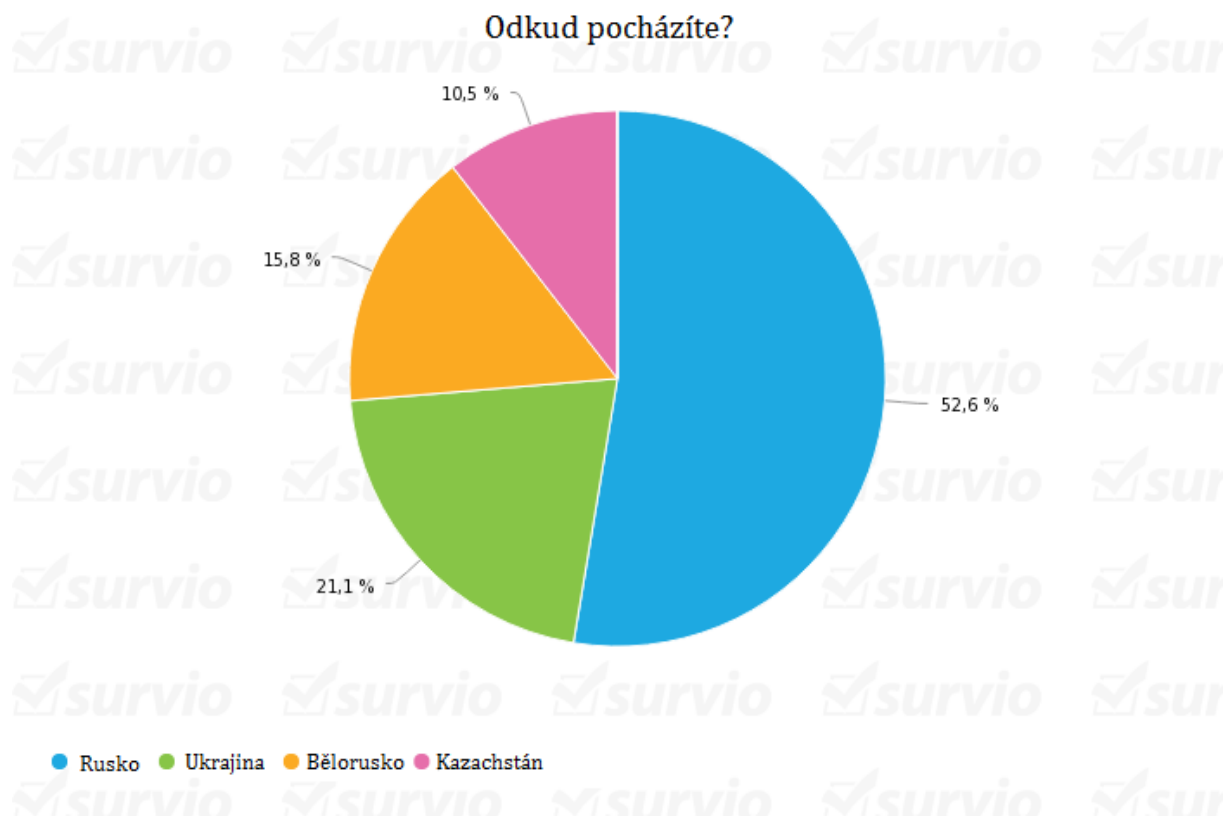
Tabulka 3 Na jaké fakultě MENDELU studujete?

Na otázky, jak dlouho zde studenti žijí a jak dlouho zde studují (často se tento počet let liší, protože často navštěvují kurzy češtiny například rok předtím, než se hlásí na vysokou školu) odpovídali respondenti následovně: žijí zde v rozmezí od jednoho a půl roku do pěti let, studují zde v intervalu od osmi měsíců do pěti let. Pro studium adaptace je významnější, kolik let zde žijí, tudíž konkrétní počty je možno nalézt v tabulce č. 4.

Otázka: Jak dlouho žijete v ČR? (počet let)	Četnosti
1, 5	1
3	4
3, 5	4
4	6
4, 5	1
5	3

Tabulka 4 Jak dlouho žijete v ČR?

Respondenti pocházeli především z Ruska (52, 6 %), Ukrajiny (21, 1 %), Běloruska (15, 8 %) a Kazachstánu (10, 5 %), jak ukazuje graf číslo 1 níže.

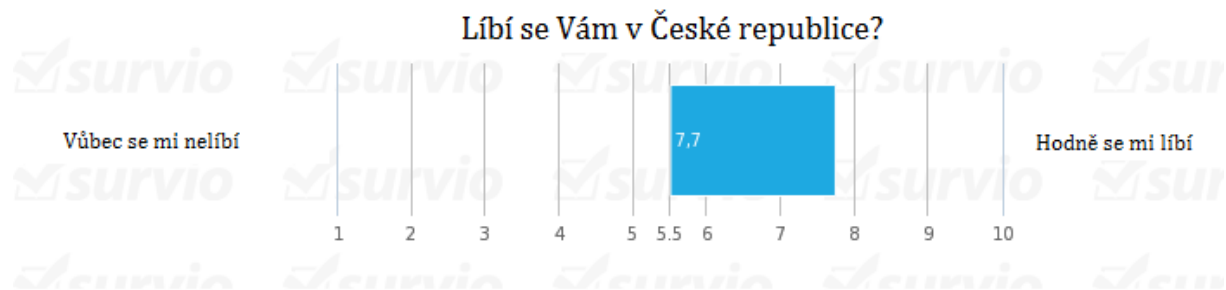
Graf 1 Odkud pocházíte?

Respondenti mají blízké přátele především z Ruska, Kazachstánu, Ukrajiny, Běloruska, ale několik z nich uvedlo, že mají přátele i z České republiky a ze Slovenska (ČR a Slovensko se v odpovědích vyskytovaly celkem šestkrát). Je tedy jasné, že ačkoli mají přátele především ze stejných zemí původu, tedy zachovávají si svou původní kulturní identitu, tak často se přátelí i s Čechy, potažmo Slováky, což je z hlediska adaptace na české prostředí významné, znamená to v podstatě, že se poměrně dobře adaptují v ČR.

Co se týká hodnocení České republiky v otázce „Líbí se Vám v České republice?“, kde měli respondenti označit číslo od 1 (vůbec se mi nelíbí) do 10 (hodně se mi líbí), respondenti průměrně označovali hodnotu 7, 7, jak dokazuje graf č. 2 níže. Z toho vyplývá, že většina z nich je zde spokojena.

Avšak, jedna respondentka jako své důvody nespokojenosti uvádí: „nelíbí se mi, jak to tady funguje s pojištěním, najít si praktického lékaře - nereálné, navštívit doktora, pokud případ není akutní - nereálné, občas i když jsem ochotná za to zaplatit, např. ve fakultní nemocnici, tak buď mi řeknou, že nespolupracují s pojišťovnou nebo že si mám najít praktického lékaře, který zase říká, že s pojišťovnou nemá smlouvu, v pojišťovně mi pak řeknou, že mám zkusit jiného lékaře, možná ten nechtěl pracovat s cizinkou - skvělé.“

Další respondent uvádí jako důvody nespokojenosti to, že je „daleko od rodiny, různá mentalita, výchova. Nemám rád pokrytectví ve vztahu k cizincům, bohužel. Ale není to pravidelné, spíš výjimečné případy... Tady spoléháš, že dostaneš morální podporu, ale občas se stává opak, a špatné vzpomínky si pamatuješ vždy lépe, než dobré.“

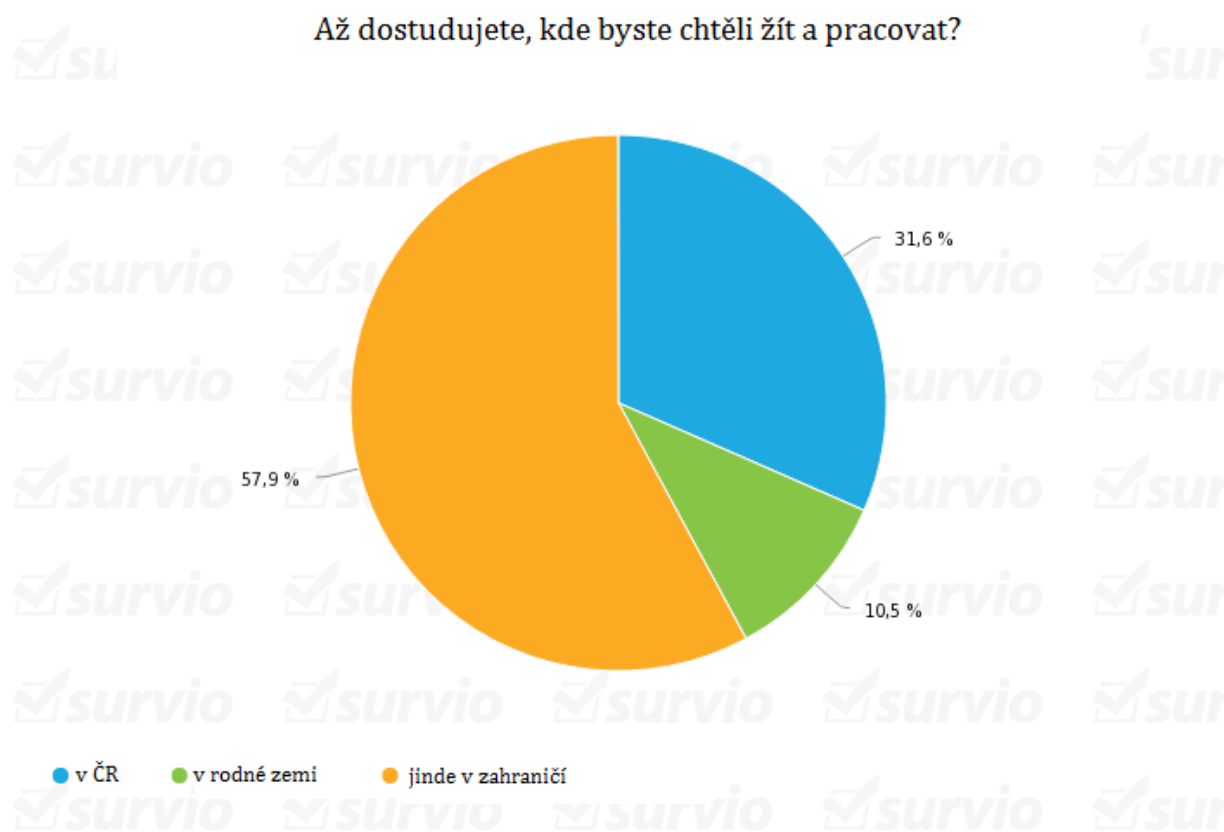

Graf 2 Líbí se Vám v České republice?

Co se týká otázky, zda se respondenti setkali s rasistickými poznámkami, nebo narážkami na svůj původ, odpovídali vyrovnaně, odpověď ano se vyskytovala s podílem 47, 4 %, odpověď ne s podílem 52, 6 %. Další navazující otázka zjišťovala, pokud ano, čeho se narážky týkaly. Jednalo se především o původ, čili stát odkud pocházeli, také se objevovaly narážky na češtinu respondentů a jejich přízvuk. Někteří studenti již od začátku s nimi nechtěli komunikovat, ale dle vlastní interpretace respondentů v tom žádná adekvátní příčina není. Přišlo jim divné, že lidé, kteří studují mezinárodní rozvoj (tzn. pravděpodobně obor Mezinárodní rozvojová studia na FRRMS - pozn. aut. BP), mají nějaké rasistické sklony. Dále se jiný respondent vyjádřil, že se to týkalo toho, že studenti z Ruska, co studují na českých vysokých školách, žijí v ČR za peníze českých daňových poplatníků. Negativní odpovědi se vyskytovaly pouze dvakrát.

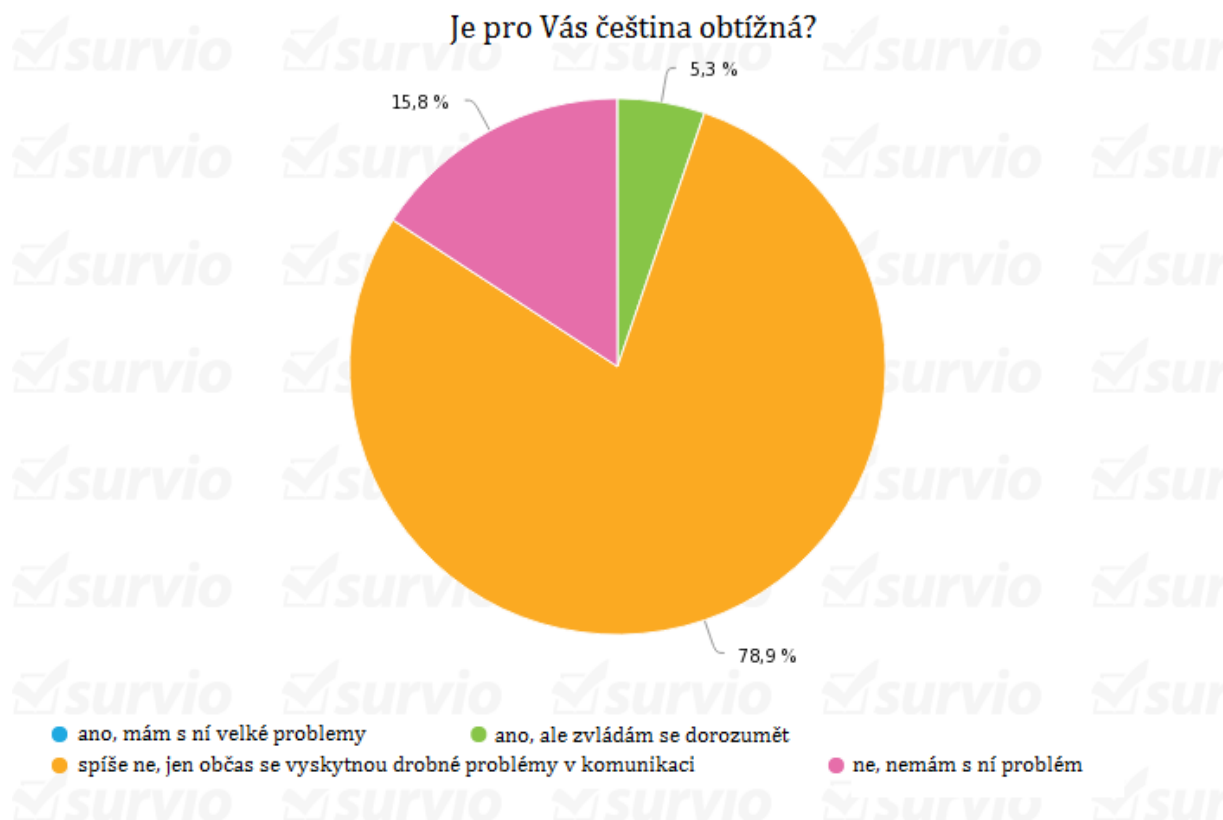
Na otázku, zda je pro respondenty obtížné žít a studovat v ČR a uvést proč, odpovídali například, že je těžké najít si české kamarády, že studium v ČR není tak těžké, ale problém spočívá v jazykové bariéře, žít tady není tak těžké až na to, že je těžké najít si práci, která je tak potřebná v souvislosti s nestabilitou v Rusku. Další respondent uvádí, že „studium není těžké, ale zároveň není ani lehké, protože čeština je pro mě cizím jazykem. Žít tady je také v pohodě, jediný nedostatek pro mě je to že kolem jsou jenom Češi a necítím se mezi nimi sám sebou.“ Jiní respondenti opakovaně uvádějí jako problém také jazyk či že je těžké najít si práci. Celkově vzato, je těžké zde žít pro 26, 3 % respondentů a není těžké zde žít pro 63, 2 %, zbývajících 26,3 procenta uvedlo ještě své vysvětlení.

Na otázku, kde by chtěli respondenti žít a pracovat, až zakončí studia, odpovědělo 31,6 %, že chce žít v ČR, 10,5 % chce žít v rodné zemi a nejvíce, tedy 57,9 % chce žít jinde v zahraničí, jak dokazuje graf č. 3. Ze zahraničních zemí respondenti konkrétně uvedli Skandinávské země, Rakousko, Německo, Švýcarsko, USA, Velká Británie, Irsko, Itálie, nebo také, že ještě nevědí.

Graf 3 Až dostudujete, kde byste chtěli žít a pracovat?

Na poslední otázku „Je pro Vás čeština obtížná?“ 78,9 % respondentů uvedlo, že spíše ne, jen občas se vyskytnou drobné problémy v komunikaci. A dokonce 15,8 % respondentů uvedlo, že s češtinou nemají žádný problém. Zbýlých 5,3 % uvedlo, že ano, ale zvládají se dorozumět, jak ilustruje graf č. 4.

Graf 4 Je pro Vás čeština obtížná?

3.3 2. dotazník *Adaptace rusky mluvících studentů v ČR*

První část dotazníku zkoumala obecné informace - pohlaví, věk, vzdělání, délku pobytu v ČR a zemi původu. Následně byla využita česká verze dotazníku Cross-Cultural Adaptability Inventory (Kelley & Meyers, 1995).

Základní soubor tvořili rusky mluvící studenti z vybraných vysokých škol v ČR, především z Mendelovy univerzity, Masarykovy univerzity, VUT či Univerzity Karlovy. Dotazník obsahoval celkem 55 otázek. Sběr probíhal od 27. 11. 2015 do 11. 12. 2015. Jednalo se stejně tak, jako u předchozího dotazníku, o sběr prostřednictvím e-mailu a sociálních sítí. Celkem odpovědělo 20 respondentů. Jak bylo zmíněno výše, dotazník byl vytvořen s pomocí formuláře Google Docs.

CCAI zkoumá interkulturní adaptabilitu a slouží především k vytvoření osobnostního profilu, v němž jsou zahrnuty čtyři dimenze - emoční odolnost (ER), flexibilita a otevřenost (FO), bystrost vnímání (PAC) a osobní samostatnost (PA)². V našem výzkumu

² anglické termíny ke čtyřem dimenzím zní: Emotional resilience (ER), Flexibility and openness (FO), Perceptual acuity (PAC), Personal autonomy (PA)

byly vypočítány celkové skóry pro každou dimenzi každého respondenta, a poté celkové průměry pro každou dimenzi. Nyní stručně uvedme základní poznatky o každé dimenzi, zkoumané v rámci CCAI.

Emoční odolnost (ER)

Jak uvádějí Kelley & Meyers (1995), někteří lidé se cítí frustrovaní, zmatení a osamělí v interakci s lidmi z odlišných kultur. Emočně odolná osoba má schopnost vypořádat se se stresovými pocity konstruktivním způsobem a tzv. dát se dohromady. Emočně odolní lidé mají rádi nové zkušenosti a mají důvěru ve svou schopnost vypořádat se s nejasnostmi. Mají tendenci k přijímání rizik, mají smysl pro humor a respekt sami k sobě.

Škála ER je zaměřena na aspekty interkulturní zkušenosti, které mohou produkovat negativní a nepříjemné pocity. Škála měří stupeň, kdy se jedinec odrazí od těchto pocitů a reaguje pozitivně na nové zkušenosti. Skóre ER indikuje rozsah, ve kterém může jedinec regulovat své emoce, dosáhnout emoční rovnováhy v novém nebo měnícím se prostředí, a vypořádat se s komplikacemi a složitými pocity, které jsou běžnou součástí interkulturní zkušenosti.

Lidé kteří jsou emočně odolní mají tendenci k pozitivnímu přístupu. Jsou sebejistí a dokážou se vyrovnat s nejasnostmi. Mají rádi nové věci a situace a nemají příliš obavy o vytváření chyb. Tyto charakteristiky jsou často spojené s dobrodružným duchem a tendencí experimentovat a přijímat riziko.

Flexibilita a otevřenost (FO)

Otevření, flexibilní lidé si užívají interakcí s lidmi, kteří přemýšlejí jinak než oni sami. Mají rádi a cítí se pohodlně mezi různými druhy lidí. Jsou tolerantní a nejsou unáhleně kritičtí a mají tendence ke kreativnímu myšlení. Jsou zvědaví a mají rádi různorodost. Necítí se sami mezi lidmi, kteří jsou od nich odlišní. Zároveň si užívají trávení času o samotě v neznámém prostředí.

Škála FO měří rozsah, ve kterém si osoba užívá různých způsobů myšlení a chování, se kterými se setkáváme typicky v rámci interkulturní zkušenosti. Otevření, flexibilní lidé mají pozitivní přístup ke všemu neznámému.

Bystrost vnímání (PAC)

Neznámý jazyk - verbální či neverbální - činí komunikaci složitější. Percepční citlivost je klíčem k úspěšnému zvládnutí této výzvy. Lidé, kteří jsou percepčně citliví, jsou pozorní k verbálnímu a neverbálnímu chování, vůči kontextu komunikace a k interpersonálním vztahům. Tito lidé jsou citliví vůči pocitům ostatních a efektu, který mají na ostatní. Mají tendenci být empatictí a vysoce přesní komunikátoři. Položky škály PAC hodnotí rozsah, v rámci kterého jedinec věnuje pozornost a přesně vnímá různé aspekty prostředí.

Osobní samostatnost (PA)

Lidé kteří jsou v interakci s lidmi z jiných kultur nemusejí obdržet reakce a posílení, na které jsou zvyklí. Osobnostně samostatní lidé nejsou příliš závislí na podnětech zvenčí. Mají silný smysl pro to, kdo jsou, jasné osobní hodnoty a respekt k sobě samým a vůči ostatním. Mají tendenci řídit se sami podle sebe a užívají si toho, že dělají svá vlastní rozhodnutí. Tito lidé mají silný smysl pro svou vlastní identitu, jsou si vědomi moci, kterou mají nad okolím, ale obávají se jí a využívají ji ne-manipulativním způsobem. Mnoho z charakteristik škály PA je rovněž spojeno s konceptem zmocnění.³

3.4 Vyhodnocené odpovědi

Na dotazník odpovědělo celkem 60 % žen a 40 % mužů, ve věkovém rozmezí od méně než 18 let až do 29 let, jak zobrazuje tabulka č. 5 níže.

Věk	Četnosti
Méně než 18	1
20	2
21	3
22	5
23	4
24	1
25	1
26	2
29	1

Tabulka 5 Věk respondentů

³ zmocnění či udělení moci - anglicky empowerment

Respondenti studují nejvíce na Provozně ekonomické fakultě MENDELU, dále na Fakultě regionálního rozvoje a mezinárodních studií MENDELU, Agronomické fakultě MENDELU, na VUT - Fakultě strojního inženýrství, Fakultě chemické a Fakultě podnikatelské, Filosofické fakultě UK a Fakultě sociálních studií UK, podrobnosti uvádí tabulka č. 6.

Fakulta a univerzita	Četnosti
PEF MENDELU	12
FRRMS MENDELU	2
AF MENDELU	1
Fakulta strojního inženýrství, VUT	1
Fakulta chemická, VUT	1
Fakulta podnikatelská, VUT	1
FF UK	1
FSV UK	1

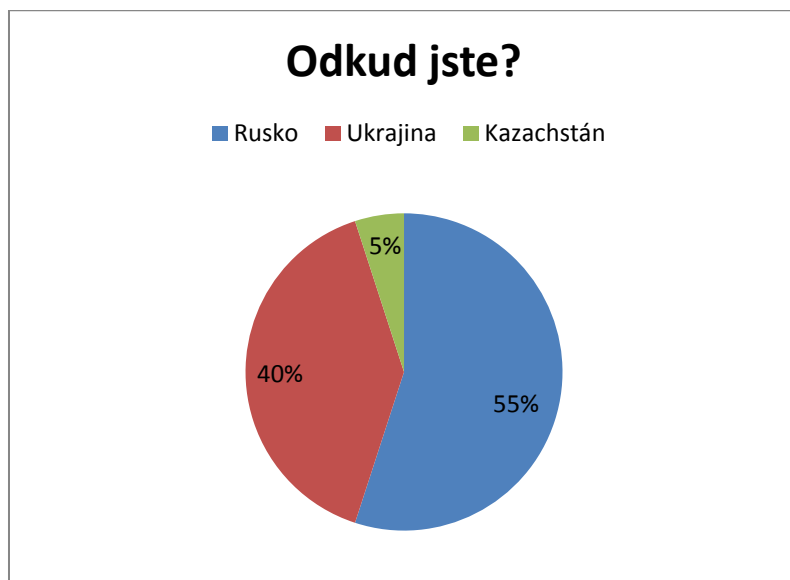
Tabulka 6 Kde studujete a na jaké fakultě?

Na otázku „Jak dlouho žijete v České republice?“ odpověděli respondenti následovně: žijí zde celkově v rozmezí od 12 týdnů do 22 let, přičemž nejvíce jich tu žije po dobu 4 let, jak ukazuje tabulka č. 7.

Otázka: Jak dlouho žijete v České republice? (počet let)	Četnosti
12 týdnů	1
1	2
1, 5	1
3	3
3, 5	1
4	6
4, 5	1
5	2
17	1
22	1
neuveдено	1

Tabulka 7 Jak dlouho žijete v České republice?

Respondenti pocházeli především z Ruska (55 %), z Ukrajiny (40 %) a z Kazachstánu (5 %), jak je možno vidět na grafu č. 5.

Graf 5 Odkud jste?

Následovaly otázky, které patří do CCAI (6. - 55. otázka). Celkové skóre jsou, statisticky vzato, nejspolehlivější z celého dotazníku CCAI jakožto indikátor interkulturní adaptability. Celkové skóre mohou být užitečné při určení toho, zda se vyskytla změna v adaptabilitě jedince. Jedinec s vysokým celkovým skóre má nejvíce rozhodující schopnosti potřebné pro efektivní interakci s lidmi z odlišných kultur. Když má jedinec sebevědomí, emoční rovnováhu, duševní flexibilitu, je otevřený odlišnostem a má komunikační schopnosti, je pravděpodobnější, že si bude počínat úspěšně interkulturně. Ačkoli i jiné faktory (znalost jazyka, předchozí pobyt v cizí zemi, specifická znalost kultury s kterou je jedinec ve vzájemné interakci) mohou pomoci zajistit efektivní interakci, tak čtyři CCAI schopnosti musí položit základ těmto faktorům, aby se maximalizovala interakce mezi lidmi z odlišných kulturních zázemí. Následující tabulky nabízejí průměrná skóre respondentů za čtyři dimenze (tabulka č. 8) a sestupně seřazená celková skóre přiřazená ke staninům (tabulka č. 9).

Dimenze	Průměry
ER	79, 1
FO	61, 65

PAC	43,85
PA	32,05
Celková skóre	216,65

Tabulka 8 Průměrná skóre respondentů

Když porovnáme průměrné hodnoty z tabulky č. 8 s výsledky staninů u CCAI normativního souboru (N = 653) (tabulka č. 10), vidíme, že hodnota za ER - 79,1 odpovídá staninu 5, což znamená, že je to hodnota dá se říci střední (pokud vezmeme v úvahu, že staninů je 9) , dále hodnota za FO - 61,65 odpovídá staninu 4 (pokud ji zaokrouhlíme na 62), to znamená nižší výsledek. Hodnota za PAC - 43,85 by odpovídala také staninu 4, tedy opět nižší výsledek a hodnota PA - 32,05 by odpovídala staninu 5, což znamená opět střední výsledek.

Pokud porovnáme již konkrétní nezprůměrované hodnoty z tabulky č. 9 s normativním souborem (N = 653) z výzkumu CCAI (tabulka č. 10), lze vidět, že například nejvyšší skóre našich respondentů, které je 258, se shoduje se staninem 8 a že nejvyšších hodnot, které by patřily ke staninu 9, nedosáhl žádný respondent. Přiřadily jsme staniny k výsledkům celkových skór. Dále je vidět, že se vůbec nevyskytovaly hodnoty staninu 7 celkových skór a že bylo mnoho respondentů na nízké úrovni - z 20 respondentů mělo 11 hodnoty staninu 1, 2, 3, nebo 4.

Většinou nízké výsledky našich respondentů indikují fakt, že respondenti nejsou příliš adaptabilní, jelikož dosahují nižších hodnot a v podstatě i průměr 216,65 je nízký.

Staniny	ER	FO	PAC	PA	Celková skóre
8	92	74	54	38	258
8	97	76	52	32	257
6	90	65	44	39	238
6	88	69	46	32	235
6	87	64	49	35	235
6	81	68	46	38	233
5	88	60	48	33	229
5	87	66	41	35	229
5	84	64	48	32	228
4	84	63	44	29	220
4	83	55	40	36	214
4	77	62	45	30	214
3	74	62	43	29	208
2	68	57	43	33	201
2	67	55	43	33	198

2	73	56	40	28	197
2	66	59	39	33	197
1	70	57	38	26	191
1	70	52	36	27	185
1	56	49	38	23	166

Tabulka 9 Sestupně seřazená celková skóre a přiřazení ke staninům

Stanine	ER Score	FO Score	PAC Score	PA Score	Total Score
9	95–108	80–90	56–60	40–42	261–300
8	90–94	77–79	53–55	38–39	251–260
7	86–89	73–76	51–52	36–37	241–250
6	82–85	70–72	48–50	34–35	231–240
5	78–81	66–69	46–47	32–33	221–230
4	74–77	62–65	43–45	30–31	212–220
3	70–73	57–61	41–42	29	202–211
2	65–69	54–56	39–40	27–28	192–201
1	0–64	0–53	0–38	0–26	0–191

Note. ER = Emotional Resilience, FO = Flexibility/Openness, PAC = Perceptual Acuity, PA = Personal Autonomy.

Tabulka 10 Staniny pro dimenze a celková skóre - CCAI

3.5 Shrnutí poznatků výzkumu a doporučení

Jak ukázal první před-výzkumný dotazník, respondenti pocházeli především z Ruska, Ukrajiny, Běloruska a Kazachstánu, jejich věk se různil od 19 do 26 let a studovali především na PEF či FRRMS MENDELU.

Rusky mluvícím studentům se zde dobře žije a studuje, líbí se jim tu, a ačkoli mají přátele především ze zemí svého původu, tak někteří se také přátelí s Čechy nebo i Slováky. Čeština pro ně nepředstavuje větší problém v komunikaci. Je však pravděpodobné, že více než polovina respondentů po dokončení studia nezůstane v České republice, ale budou chtít žít v zahraničí.

Respondenti druhého dotazníku CCAI pocházeli především z Ruska, Ukrajiny a Kazachstánu. Zde se vyskytovala větší pestrost univerzit, namátkou zmiňme kromě fakult Mendelovy univerzity také fakulty Chemickou, Podnikatelskou, Strojního inženýrství VUT v Brně a Univerzitu Karlovu - Fakultu sociálních věd a Filosofickou fakultu. Ačkoli byl dotazník obsáhlý (celkem 55 otázek), tak každý respondent jej kompletně vyplnil. Výsledky druhého dotazníku potvrzují známý fakt, že jedincům vychází vždy nejsilněji dimenze emoční odolnosti, následována flexibilitou a otevřeností,

poté bystrost vnímání a nejnižší hodnoty se vyskytovaly u dimenze osobní samostatnosti. Podle celkových skóre lze říci, že jedinci jsou celkově vzato méně adaptabilní, jelikož dosažené skóre se pohybují nízko, dosažený celkový průměr je 216,65.

Ačkoli by se mohlo zdát, podle výsledků prvního dotazníku, že rusky mluvící studenti jsou adaptabilní, opak je pravdou, jak ukázal velmi podrobný druhý dotazník vytvořený podle CCAI. I když respondenti uvedli, že se jim zde líbí, dobře se jim zde studuje apod., tak celková adaptabilita vycházela nízka.

Největší problémy mají respondenti, jak sami uvedli, s pojištěním, konkrétně s neochotou ošetřujících lékařů je vzít, s tím, že nespolupracují s pojišťovnou, dále se setkávají s občasnými narážkami na svůj původ či nedokonalou češtinu s přízvukem. V této oblasti je obtížné poskytnout nějaké rady a doporučení, nicméně myslím, že by bylo vhodné například zvážit změnu pojišťovny a vždy si u lékaře ověřovat, jaké pojišťovny podporuje. Je bohužel pravda, že spousta Čechů v sobě chová nepřátelství vůči Rusům, související pravděpodobně s negativními zkušenostmi okupace v srpnu 1968, či celkové nesympatie ke komunistickým režimům, ale za to již nynější generace studentů není odpovědná, jsou to často chytrí lidé, kteří zde chtějí získat vzdělání. Na to by měl pamatovat každý člověk, který je kritizuje a uvědomit si, že již dávno nežijeme jen v jedno-národnostním státě, ale že multikulturalita u nás je běžná a cizinci by se měli tolerovat, nebo alespoň by se měli lidé snažit chovat se k nim zdvořile.

Rusky mluvícím studentům lze doporučit hlavně trpělivost, vždy lidem trvá, než si zvyknou na nové jedince v kolektivu, kteří k nim možná zdánlivě nepatří. Dále bych doporučila, aby nepolevovali v úsilí se adaptovat, snažili se co nejvíce poznat českou kulturu, například prostřednictvím návštěv muzeí, divadel, kin, sledování českých zpráv, čtení českých knih a především aby se snažili najít si mezi Čechy přátele. Výhoda univerzity je v tomto směru ta, že na nejrůznějších úkolech a projektech jsou často dávány dohromady různé týmy různých lidí, tedy i zde je možno navazovat nové kontakty, možná i přátelství. Dobrou příležitostí je také navštěvovat některá občanská sdružení (např. v Praze lze využít společenství Artek, jak bylo zmíněno výše v teoretické části), která se vždy snaží cizincům pomoci s adaptací na novou kulturu pomocí nejrůznějších aktivit. Rovněž i každá univerzita má své poradenství, nebo často i přímo

pověřené studenty, kteří se snaží novým jedincům pomoci seznámit se s fungováním celé školy a se základní orientací.

V návaznosti na teoretické poznatky myslím, že rusky mluvící studenti používají tyto strategie adaptace - buď integraci, nebo asimilaci, záleží na každém, jak moc se s českou kulturou ztotožní a přijme ji za svou, nebo zda si více zachová svou původní a o tu českou jeví menší zájem. Možná by nebylo špatné na každé škole povinně vytvořit nějaké sdružení nebo skupinku dobrovolníků - například studentů vyšších ročníků, kteří by se starali o nové studenty ze zahraničí, komunikovali by s nimi v jejich rodném jazyce, nebo alespoň v angličtině, dali by jim rady a tipy, jak zvládnout úspěšně studium, jak se na škole vyznat, popřípadě by je pozvali na nějakou seznamovací událost vytvořenou cíleně pro zahraniční studenty.

4 Závěr

Bakalářská práce v teoretické části zkoumala především pojmy související s kulturou, tedy enkulturaci, akulturaci, interkulturní adaptabilitu, kulturní šok, strategie adaptace imigrantů, kde větší pozornost byla věnována procesu akulturace, adaptace a adaptability. Práce je zaměřena na rusky mluvící komunitu, především jsou uvedeny základní informace o migraci do ČR a o zahraničních a českých výzkumech rusky mluvící komunity, například výzkumy Drbohlava a Janíčka.

Praktická část představovala dva autorské výzkumy formou dotazníků. První z nich zkoumal adaptaci rusky mluvících studentů MENDELU, přičemž měl za cíl podat základní přehled o této komunitě, o zemi původu, věkové kategorii, o tom, zda se jim v ČR líbí, zda tu mají české přátele, zda je pro ně čeština jako jazyk obtížná, zda se setkali s nějakými problémy během svého pobytu zde, jak dlouho zde žijí a studují, kde by chtěli žít, až dokončí studia v ČR.

Druhý dotazník byl převzat z anglické verze Cross-Cultural Adaptability Inventory, kde zkoumal v celkem 55. otázkách interkulturní adaptabilitu, která je rozlišována na čtyři dimenze, pro účely skupinového výzkumu však byly důležité průměrné skóry za každou dimenzi a skóry celkové.

Z výzkumů vyplynulo, že adaptabilita rusky mluvících studentů je nízká, ačkoli jsou studenti na českých vysokých školách spokojeni a že většinou se jim zde dobře žije, líbí se jim tu, avšak také uvedli některé problémy, například v souvislosti s pojištěním či lékařskou péčí. Také se někteří setkali s narážkami na zemi svého původu, na úroveň češtiny či na přízvuk, avšak negativních odpovědí se příliš mnoho nevyskytovalo.

Celkově vzato, mají zde především přátele ze stejných zemí původu, ale mají i přátele mezi Čechy, čeština pro ně nepředstavuje větší komunikační problém, avšak až dokončí svá studia, tak více než polovina z nich by chtěla žít v zahraničí, například ve skandinávských zemích, Rakousku, Německu, Švýcarsku, Itálii, Velké Británii či USA.

Rusky mluvící studenti jsou tedy celkově málo adaptabilní, zároveň si myslím, že tito studenti, celkově vzato, volí jakožto strategii adaptace buď asimilaci nebo integraci.

5 Seznam použité literatury a zdrojů

5.1 Monografie

AL-ISSA, I. & TOUSIGNANT, M.: *Ethnicity, immigration and psychopathology*. New York: Plenum, 1997. ISBN 0-306-45479-3.

BERRY, J. W., POORTINGA, Y. H., SEGALL, M. H. & DASEN, P. R.: *Cross-cultural Psychology: Research and Applications*. Cambridge: Cambridge U. P., 2002, 588 s. ISBN 978-0-521-64152-4.

BERRY, J. W., POORTINGA, Y. H., BREUGELMANS, S. M., CHASIOTIS, A. & SAM, D. L.: *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*. Cambridge: Cambridge U. P., 2011, 626 s. ISBN 978-0-521-76212-0.

BERRY, J. W.: *Psychology of acculturation*. In BERMAN, John J. (Ed): *Cross-cultural perspectives: Nebraska symposium on motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1989.

ČENĚK, J., BREŠOVÁ, J. & SMOLÍK, J.: *Interkulturní psychologie: Současný výzkum a aplikace*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013, 140 s. ISBN 978-80-7375-750-2.

KELLEY, C. & MEYERS, J.: *CCAI (Cross-Cultural Adaptability Inventory) Manual*. Minneapolis, MN: NCS Person, Inc., 1995. ISBN 800-922-7343.

LaFROMBOISE, T., COLEMAN, H. L. K. & GERTON, J.: *Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory*. *Psychological Bulletin*, 1993, 114 s.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M. & VODÁKOVÁ, A.: *Velký sociologický slovník: I. svazek, A - O*. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M. & VODÁKOVÁ, A.: *Velký sociologický slovník: II. svazek, P - Ž*. Praha: Karolinum, 1996, s. 749 - 1627. ISBN 80-7184-310-5.

MURPHY, R. F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, 267 s. ISBN 80-85850-53-2.

NAUCK, B.: *Acculturation*. In Van de Vijver, F. J. R., Van Hemert, D. A. & Poortinga, Y. H.: *Multilevel analysis of individuals and cultures*. Erlbaum: Mahwah, N.J., 2008.

PRŮCHA, J.: *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2010, 224 s. ISBN 978-80-7367-709-1.

SOUKUP, V.: *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000, 229 s. ISBN 80-7178-328-5.

VÝROST, J. & SLAMĚNÍK, I.: *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008, 408 s. ISBN 978-80-247-1428.

WARD, C., BOCHNER, S. & FURNHAM, S.: *The Psychology of Culture Shock*. Hove, East Sussex: Routledge, 2001, 384 s. ISBN 0-415-16234-3.

5.2 Internetové zdroje

ANKROM, S.: *Definition*. In: *panicdisorder.about.com* [online]. December 15, 2014 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://panicdisorder.about.com/od/glossaryip/g/MaladpBehavior.htm>

BERRY, J. W. a kol: *Comparative studies of acculturative stress*. In: *eric.ed.gov* [online]. 1987 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://eric.ed.gov/?id=EJ364453>

Cornell Medical Index. In: *library.weill.cornell.edu* [online]. October 18, 2011 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://library.weill.cornell.edu/About/cornellmedindex.html>

DRBOHLAV, D., LUPTÁK, M., JANSKÁ, E., BOHUSLAVOVÁ, J.: *Ruská komunita v České republice (Výsledky dotazníkového šetření)*. In: *mezikulturnidialog.cz* [online]. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/011/001342.pdf>

HERSKOVITS, M. J. : *Akulturace: proces kulturního přenosu*. In: *cefres.cz* [online]. January 2012 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/herskovits_1997_akulturace.pdf

CHYTIL, D.: *Jací cizinci žijí v krajích České republiky?* In: *statistikaamy.cz* [online]. February 2014 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/02/jaci-cizinci-ziji-v-krajich-ceske-republiky/>

JANEČKOVÁ, T.: *Rusky mluvící studenti na českých vysokých školách*. (Bakalářská práce) Olomouc: FF UPOL, 2014. 63s.

JANÍČKO, M.: *Pražští Rusové*. In: *cvvm.soc.cas.cz [online]*. February 2012 [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a6965/f11/Pra%C5%BE%C5%A1t%C3%AD%20Rusov%C3%A9.pdf

Об обществе. In: *artek.cz [online]*. [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: <http://www.artek.cz/about-community/>

PALÁN, Z.: *Enkultura*. In: *andromedia.cz [online]*. 2015 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/enkultura>

PETKOVIC, J.: *A Critical Review of the Relevant Interpretations of the Process of Acculturation*. In: *facta.junis.ni.ac.rs [online]*. May 07, 2012 [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: <http://facta.junis.ni.ac.rs/pas/pas201201/pas2012-09.pdf>

PIPKOVÁ & SALAČOVÁ.: *Ruská národnostní menšina v Čechách*. In: *hks.re [online]* 2009 [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/rusove_v_zechach

REDFIELD, R., LINTON, R. & HERSKOVITS, M. J.: *Memorandum for the study of acculturation*. In: *onlinelibrary.wiley.com [online]*. 2015 [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1936.38.1.02a00330/epdf>

SAM, D. L. & BERRY, J. W.: *Acculturation: When individuals and Groups of Different Cultural Backgrounds Meet*. In: *pps.sagepub.com [online]*. 2010 [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://pps.sagepub.com/content/5/4/472.abstract>

SMOLÍK, J.: *Interkulturní psychologie*. (přednáška) Brno: FRRMS MENDELU, 2. 12. 2013.

TRICKETT, E. J. & BIRMAN, D.: *Acculturation, School Context, and School Outcomes: Adaptation of Refugee Adolescents from the Former Soviet Union*. In: *onlinelibrary.wiley.com [online]*. 2005 [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pits.20024/pdf>

6 Seznam zkratek

ČR - Česká republika

SLDB - Sčítání lidu, domů a bytů

EU - Evropská unie

MENDELU - Mendelova univerzita

FRRMS - Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

PEF - Provozně-ekonomická fakulta

VŠE - Vysoká škola ekonomická

ČVUT - České vysoké učení technické

UPOL - Univerzita Palackého v Olomouci

VUT - Vysoké učení technické

apod. - a podobně

např. - například

tj. - to jest

tzn. - to znamená

tzv. - tak zvaně

pozn. aut. BP - poznámka autorky bakalářské práce

7 Přílohy

7.1 Dotazník *Adaptace studentů MENDELU*

dotazník - Adaptace studentů MENDELU

1. Jaké je Vaše pohlaví?
 - muž
 - žena
2. Kolik je Vám let?
3. Na jaké fakultě MENDELU studujete?
4. Jak dlouho žijete v České republice? let
5. Jak dlouho studujete v České republice? let
6. Odkud jste?
 - z Ruska
 - z Ukrajiny
 - z
7. Kolik lidí, které byste označili za blízké přátele v ČR máte a odkud jsou? (napište stát a počet lidí)
8. Líbí se Vám v České republice?
 - hodně se mi líbí 10
 - vůbec se mi nelíbí 1 (škála 1-10)
9. Pokud jste v otázce č. 8 odpověděli ne, vysvětlete proč.
.....
10. Setkali jste se někdy s rasistickými poznámkami, nebo narážkami na svůj původ?
 - ano
 - ne
11. Pokud jste v otázce č. 9 odpověděli ano, vysvětlete čeho se narážky týkaly.
12. Je pro Vás obtížné žít a studovat v České republice? Uveďte proč.
 - ano,
 - ne,
13. Až dostudujete, kde byste chtěli žít a pracovat?
 - v ČR
 - v rodné zemi
 - jinde v zahraničí -

14. Je pro Vás čeština obtížná?

- ano, mám s ní velké problémy
- ano, ale zvládám se dorozumět
- spíše ne, jen občas se vyskytnou drobné problémy v komunikaci
- ne, nemám s ní problém

Děkuji za vyplnění. Odpovědi jsou anonymní a budou využity výhradně při zpracování bakalářské práce Adaptace rusky mluvících studentů v ČR.